

یاد کردی از مرحوم قربان خلیلی
به روایت شهرام خلیلی

صبور، بی ادعا و موثر...

تهییج افکار عمومی و تاثیر آن بر مسائل سیاسی، نکته ای است که هیچ انسان منصفی انکار نتواند کرد. جسارت، شجاعت، مردمی بودن و قدرت بالای حرفه ای ایشان موجب شد که در انعکاس رویدادهای انقلاب، نقش شایسته ای را ایفا کند.

□ □ □

عکاسی خبری ایران تا قبل از حوادث انقلاب عمدتاً محدود به خبرنگار یها و روزنامه های دولتی بوده که بیشتر از جلسات و ملاقاتها و سخنرانیهای مقامات، عکسهای شسته رفته می گرفتند و کم بودند عکاسانی که با درکی درست از توانیهای توانیهای ذاتی تصویر، به ثبت واقعیتهای اجتماعی و مسائل مردمی می پرداختند.

با وجود این پیش زمینه ضعیف از عکاسی اجتماعی در ایران، به عینیم حضور عکاسان زبده ای چون مرحوم خلیلی عکسی، عکاسی انقلاب از شان بسیار والاتی در عکاسی برخوردار شد. ذهن جمعی مردم ایران به نوعی با عکسهای که از رویدادهای انقلاب گرفته شده اند گرفته شده اند، پیوند خورده است.

صرفنظر از عکسهای زیادی که آن روزها توسط عکاسان غیر حرفه ای و تظاهرکنندگان از حوادث و کشته شدگان گرفته شدند، تعداد عکاسان حرفه ای ایران که رویدادهای انقلاب را به تصویر کشیدند، در مقایسه با سیل عکاسانی که در سالهای اخیر پس از هر حادثه ای به سوی محل وقوع آن هجوم می برند تقریباً هیچ است با این همه، همین معدود عکاسان، مجموعه ای حیرت آور و شگفت انگیز از اسناد تاریخی برای کشور ما ثبت کرده و به یادگار گذاشته

تختی و ضرب و شتم او توسط ساواک هم عکس گرفت که ماموران متوجه شدند و ضمن گرفتن نگاتیو از او، به شدت آزارش دادند. او همچنین توانست از لحظه دستگیری یکی از مبارزان توسط رژیم شاه در حالی که او نارنجکی را به خود بسته و منفجر کرد و همراه با خود چند تن از ماموران را نیز از پای در آورد، عکس بگیرد.

□ □ □

با آغاز مبارزات مردم ایران علیه رژیم شمشاهی، مرحوم خلیلی به این حرکت عظیم پیوست و توانست با عکسهای بی بدیش، تاثیر شایان توجهی بر این حرکت مردمی داشته باشد. قدرت غیر قابل انکار عکسهای انقلاب در

یکی از دوستان مرحوم خلیلی نقل می کند که او از لحظه دستگیری مرحوم تختی و ضرب و شتم او توسط ساواک هم عکس گرفت که ماموران متوجه شدند و ضمن گرفتن نگاتیو از او، به شدت آزارش دادند. او همچنین توانست از لحظه دستگیری یکی از مبارزان توسط رژیم شاه در حالی که او نارنجکی را به خود بسته و منفجر کرد و همراه با خود چند تن از ماموران را نیز از پای در آورد، عکس بگیرد.

مرحوم قربان خلیلی در سال ۱۳۲۶ در محله خانی آباد نو (محله مرحوم تختی) در خانواده ای مذهبی به دنیا آمد. در سال ۱۳۴۰ در سن ۱۴ سالگی به دلیل دلیل علاقه به امور هنری، تحصیل را رها کرد و در یکی از آتلیه های عکاسی مشغول به کار شد. دوران فراگیری هنر و فن عکاسی وی با قیام ۱۵ خرداد ۴۲ مصادف شد و او تجربه بزرگی را کسب کرد و خود را برای رویدادهای بزرگ تر آماده کرد. او در آن دوران دوربین حرفه ای نداشت و نتوانست از این رخداد مهم عکسهای شاخصی بگیرد و فقط چند اثر از او به جا مانده است.

شور و هیجان جوانی باعث شد که مرحوم خلیلی به سوی عکاسی مطبوعات کشیده شود و در سالیان متمادی، تجربه های فراوانی از به تصویر کشیدن محیط پیرامونش کسب کند. در این دوران، با نشریات هنری، سینمایی و اجتماعی همکاری داشت و آثار فراوانی از ایشان در زمینه های مختلف در آرشیوشان موجود است.

□ □ □

مرحوم خلیلی با وجود جوانی، با شجاعتی بی نظیر از رویدادهای ۱۵ خرداد ۴۲ عکاسی کرد که متأسفانه به دلیل شرایط نامطلوب نگهداری نگاتیوها در منزل، یک بار که منزل ما را آب برداشت، بخش زیادی از این تصاویر و نگاتیوهای با ارزش دیگر از بین رفتند.

□ □ □

آقای ابراهیمی، یکی از دوستان مرحوم خلیلی و از عکاسان دوره انقلاب نقل می کند که او از لحظه دستگیری مرحوم

می‌کردیم. مادرم که خود خواهر دو شهید انقلاب و دفاع مقدس است، به رغم همه نامهربانیها و بی توجهیها، این وظیفه دشوار را به تنهایی به عهده گرفت.

□□□

عکسهای مرحوم قربان خلیلی مجموعه ای بی نظیر از کسی است که بدون کوچک ترین ادعایی بخشی از ارزشمندترین اسناد تاریخی را از دوران انقلاب به یادگار گذاشته است. او با عکسهای جسورانه‌ای که از حوادث انقلاب گرفت به شایستگی در تاریخ باقی ماند هر چند پس از پیروزی انقلاب از دست ارباب جراید رنج فراوان کشید و سلامتی روحی و روانی او در معرض خطر قرار گرفت و ناچار شد از مطبوعات فاصله بگیرد و صرفاً به عکاسی آتلیه‌ای بپردازد.

□□□

غیر از عکس نزن سرباز عکس سخنرانی امام در روز ورود به بهشت زهرا نیز از شهرت فراوانی برخوردار است. عکسهای شادروان مرحوم خلیلی حاوی هیچ پیام روشنفکرانه ای برای مخاطب نیست. او فرزند خلف عکاسی ایران بوده که در عرصه عکاسی اجتماعی ما و در متن حوادث انقلاب زاده شده و همچون شهبانی درخشان همان گونه که به سرعت آمد شتابان نیز در گذشت. عکسهای تو از انقلاب از مهم ترین آثار وی هستند که بارها در روزنامه های معتبر کشور چاپ شده اند. این مهم نیست که او چند سال زیست. عکسهای او به اندازه کافی گویای تاثیرگذاری وی بر روند انقلاب هستند. کمتر عکاسی توانسته است در عمر عکاسی خود تا بدین پایه عکسهای ماندگار و تاثیرگذار بگیرد: عکسهائی بی تردید جزو اسناد غیر قابل انکار مهم ترین دوره تاریخی ما هستند.

□□□

مرحوم قربان خلیلی در دوران فعالیت حرفه ایش نمایشگاههای متعددی را برگزار و جوایز داخلی و خارجی گوناگونی را دریافت کرد. او پس از ابتلا به بیماری کلیوی و تحمل سختیها و مشقات فراوان و در اوج تنگدستی، در سن ۵۱ سالگی، در آبان ۱۳۷۷، پس از تحمل رنج ۱۵ ساله دیالیز، دار فانی را وداع گفت.

□□□

به اعتقاد من تنها راه دلجوئی از تمام کسانی که این گونه منشا خدمات بزرگی بودند و هر یک به نوبه خود، ستمهای فراوانی را تحمل کردند، این است که مسئولین به مناسبت دهه فجر، پس از سالها غفلت از این قشر کم توقع و فداکار دست کم ترتیب ملاقاتی حضوری با «افا» را بدهند تا آنها دردهایشان را مستقیماً با کسی مطرح کنند که بی تردید بهتر از هر کس دیگری رنج آنان را می داند و بیش از هر کسی به هنر و هنرمند ارج می نهد.

مبارزه را ترک نکردند. مرحوم خلیلی نقل می کرد که

مرحوم خلیلی پس از ورود امام، در مدرسه علوی نیز حضوری چشمگیر داشت. او نقل می کرد با آنکه امام او را مورد تفقد قرار دادند، اما هر بار که در برابر ایشان قرار می گرفت، جاذبه حضور امام و به خصوص نگاه بسیار نافذشان مانع از آن بود که بتواند از مشکلاتش با ایشان سخن بگوید.

بسیاری از شبهای انقلاب را در کوچه پسکوچه ها و خیابانها و داخل جوی آب به صبح رسانده و پنهان شده بود تا بتواند صحنه های مهم انقلاب را ثبت کند. همین امر عشق و علاقه و روحیه دینی و ملی او را به شایستگی نشان می دهد.

□□□

او در این روزها نیز از لطف ماموران ساواک بی بهره نماند و به جرم شهامت و جسارتی که در ثبت صحنه های جنایت رژیم از خود نشان می داد، مورد ضرب و شتم شدید قرار گرفت و کلیه هایش صدمه دیدند که نهایتاً منجر به از کارافتادگی کلیه ها و پانزده سال رنج دیالیز شد. هنگامی که هزینه های سنگین درمان و تهیدستی را به این مجموعه بیفزائیم، اوج دردمندی او را بهتر در می یابیم و انصافاً اگر پایمردی و صبر بی بدیل مادرم نبود، نه پدر این همه دوام می آورد و من و دو خواهرم هم سرنوشت مطلوبی پیدا

اند. جایگاه عکس در انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ همچون دیوارنوشته ها و شبنامه ها و عناصر دیگر نبوده است و عکاسان انقلاب با فداکاری و از جان گذشتگی دوشادوش مردم در صحنه ها حضور داشتند و به ثبت این حادثه عظیم قرن پرداختند.

□□□

از میان عکاسان دوران انقلاب سه تن به دلیل عکسهای بسیار تاثیرگذارشان بیشتر در اذهان مانده اند. حسین پرتوی با عکس ملاقات همافرها با حضرت امام، عباس ملکی با عکس میدان شهدا و مرحوم قربان خلیلی با عکس سرباز از چاپ آن موجب خشم عوامل رژیم شد و در مجلس سنا از آن به عنوان مونتاز خبری نام بردند. چاپ این عکس، شور انقلابی مردم را تشدید کرد و خطرات فراوانی را برای مرحوم خلیلی و خانواده اش به همراه آورد. عوامل رژیم تلاش فراوان کردند تا تاثیر این عکس را در جامعه از بین ببرند، اما خوشبختانه در این امر توفیقی نیافتند.

□□□

مرحوم خلیلی پس از ورود امام، در مدرسه علوی نیز حضوری چشمگیر داشت. او نقل می کرد با آنکه امام او را مورد تفقد قرار دادند، اما هر بار که در برابر ایشان قرار می گرفت، جاذبه حضور امام و به خصوص نگاه بسیار نافذشان مانع از آن بود که بتواند از مشکلاتش با ایشان سخن بگوید.

□□□

نکته جالب توجه این است که در بسیاری از عکسهائی که از دوران انقلاب به جا مانده اند، عکاسان خارجی در حال فرار دیده می شوند، در حالی که عکاسان دوره انقلاب عملکردی نظیر عکاسان دفاع مقدس داشتند و هرگز صحنه

۱۱۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱۲۱

۱۳۱

● ۱- دی ماه ۵۷، شلیک یک سرساز به سوی یکی از جوانان مبارز.
● ۲- آذرماه ۵۷، بهشت زهرا.

۱۱۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 کتابخانه دیجیتال

۱۲۱

۱۳۱

● ۱-۲-۳. دی ماه ۵۷. به آتش کشیده شدن برخی از مراکز دولتی در جریان انقلاب.

۱۱۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱۲۱

۱۲۱

● ۱-۲-۱۲۰۳ بهمن ۵۷. بهشت زهرا.

۱۳۱

ژوئیه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱۳۲

رتال جلمع علوم انسانی

۱۳۱

● ۱-۲-۱۲.۳ بهمن ۵۷. لحظات اولیه استقرار امام در بهشت زهرا.

۱۱۱

۱۲۱

۱۳۱

● ۱-۲-۳. درگیری های روزهای ۲۲ بهمن.